

Barnehagens plikter når omsorgen svikter

Av: Ingeborg Tveter Thoresen, tidligere førstelektor og rektor ved Høgskolen i Vestfold, nå pensjonist (2017)

«Selv om Norge er et foregangsland i arbeidet for å sikre trygge oppvekstforhold for barn, blir fremdeles mange av dem som trenger oss mest overlatt til seg selv». Utsagnet er hentet fra NOU 2017: 12 Svikt og svik — Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt. Hvordan stiller institusjoner med ansvar for barn seg til en så skakende dom om svikt og svik? Barnehagen er en del av velferdsstatens omsorgsregime, som omfatter nesten alle barn under opplæringspliktig alder. Barnehagelærere møter barn fra alle slags hjem og med ulik omsorg. I denne kronikken er det barnehagen og barnehagelærerutdanningen som utfordres av utredningen.

Med tittelen *Svikt og svik* gjenspeiler det offentlige utvalget, ledet av Ann-Kristin Olsen, opplevelsene av alvoret i det de gjennom sitt arbeid har fått innblikk i. Utvalget fikk i oppgave å undersøke alvorlige saker av vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt mot barn, for å se om disse sakene kunne vært forebygget eller avdekket på et tidligere tidspunkt. Mandatet var å finne ut hva som var galt, finne systemsvikt, for å hindre at slikt skjer igjen. Etter et omfattende arbeid uttrykker de følgende:

«Vi har gått gjennom mange tusen dokumenter som kan belyse sakene, som journaler fra helse- og barneverntjenester, uttalelser fra skoler og barnehager, straffesaksdokumenter, dommeravhør og rapporter fra tilsynsmyndigheter. Vi har snakket med noen av de utsatte barna direkte, og med representanter for tjenester som ikke klarte å beskytte dem godt nok. Innblikket vi har fått i disse barnas situasjon har gjort et dypt inntrykk. Det ble klart for oss at et så teknisk ord som «systemsvikt» ikke var dekkende. Dette handler først og fremst om svik mot barn.»¹

Dette er dypt alvorlige ord til selvransakelse for alle oss som har med barn å gjøre, i nære relasjoner og i profesjonelt arbeid. Barn skal ha et trygt og godt liv. Det er vi voksne som har ansvar for at så skjer.

Barnehagen

Barnevoldsutvalgets² utredning har satt omsorg og omsorgssvikt på den offentlige dagsorden. Omsorg er livsnødvendig og en forutsetning for sunn og god utvikling. Barn er prisgitt sine omsorgspersoner. En av barnehagens fire lovpålagte oppgaver er å ivareta barnets behov for omsorg, som grunnlag for barnets utvikling.³ Omsorgsoppgaven, som er en relasjonell oppgave, omfatter både etiske, holdningsmessige og helt praktiske sider i de voksnes samspill med barna i deres hverdagsliv. Det dreier seg også om et lovpålagt samarbeid med foreldre.

I denne kronikken dreier omsorg seg ikke bare om å yte nødvendig omsorg, men også om personalets årvåkenhet når det gjelder barnets velbefinnende. Slik at den oppmerksomme omsorgsgiver er i stand til å gjenkjenne tegn og signaler på at barnet kan være utsatt for omsorgssvikt i dets hjemmemiljø. Det er imidlertid her det har sviktet.

¹ Utredningen har frambrakt et omfattende materiale. Den har referanser til en rekke forskningsarbeider foruten til deres egne undersøkelser, har en rekke fagartikler som vedlegg. Dette gjør utredningen til en sentral kunnskapskilde. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-12/id2558211/> hentet 25.06.2017

² Regjeringsoppnevnt utvalg som skrev NOU 2017:12 Svik og svikt

³ Lov om barnehager, § 1. De øvrige oppgavene er lek, dannelse og læring. Ifølge barndomsforskere er omsorg en forutsetning for de andre oppgavene (Halldén, Änggård, Markström, & Simonsson, 2011).

En voksen som har med barn å gjøre, har ansvar for «den del av barnets liv som en har i sin hånd», slik den danske etikeren Knud E. Løgstrup uttrykke det. Barnehagen må i denne sammenheng ses i et forebyggingsperspektiv. Forebygging skjer på ulike nivå, både som allmenn og selektiv forebygging. Fordi barnehagen møter nesten alle barn, kan den, ideelt sett, være samfunnets «lyttepost», med et «føre-var» -prinsipp. Imidlertid viser utredningen at mange instanser som har med barn å gjøre, også barnehagen, svikter:

«Vi ble kjent med tilfeller hvor barn i en årrekke hadde vært seksuelle objekter for sine foreldre. Noen ble misbrukt allerede som spedbarn. Andre hadde blitt utsatt for sadistiske former for fysisk mishandling gjennom hele oppveksten» (op.cit.).

Barnehagens plikt

Barnehagen har en lovpålagt plikt til å opplyse barneverntjenesten når det er grunn til bekymring:

§ 22. Opplysningsplikt til barneverntjenesten: «Barnehagepersonalet skal i sitt arbeid være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenestens side».

«Uten hinder av taushetsplikt skal barnehagepersonalet av eget tiltak gi opplysninger til barneverntjenesten, når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, jf. lov om barneverntjenester § 4-10, § 4-11, § 4-12, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige adferdsvansker, jf. samme lov § 4-24. Også etter pålegg fra de organer som er ansvarlige for gjennomføringen av lov om barneverntjenester, plikter barnehagepersonalet å gi slike opplysninger. Opplysninger skal normalt gis av styrer» (Barnehageloven, Lovdata.no).

Det er en arbeidsdeling når det gjelder å gripe inn overfor omsorgssvikt. Barnevernets oppgave er å avdekke hvorvidt bekymringsmeldinger fra barnehagen, eller andre som har kontakt med barn, dreier seg om omsorgssvikt som krever tiltak fra myndighetenes side.

I 2009 har to departementer, som har ansvar for henholdsvis barneverntjenesten og barnehagen, gått sammen om å utarbeide veilederen *Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten* (Barne- og likestillingsdepartementet & Kunnskapsdepartementet, 2009). De tar utgangspunkt i at de aller fleste barn tilbringer store deler av sine fem første leveår i barnehagen: «Dette setter de barnehageansatte i en unik posisjon til å observere barnet over tid og i ulike situasjoner – også i samspill med foreldre eller andre omsorgspersoner», (op.cit.).

Videre heter det:

«For at barneverntjenesten skal kunne ivareta sine oppgaver overfor utsatte barn, er den avhengig av at andre som er bekymret for barnet, melder fra til den kommunale barneverntjenesten. Forskning har vist at utsatte barn som får hjelp på et tidlig tidspunkt, har bedre forutsetninger for å klare seg godt senere i livet» (op. cit.).

Tidlig innsats er et satsingsområde for regjeringen, ikke bare når det gjelder den pedagogiske virksomheten, men også når det gjelder omsorg og forebygging av omsorgssvikt. Nyere forskning har frambrakt viktig innsikt og kunnskap om konsekvensene av sviktende omsorgsevne hos barnets omsorgspersoner⁴ Det er med på å begrunne at barnehagen både har en vesentlig omsorgsfunksjon, men også en plikt etter loven til å opplyse barneverntjenesten der det er mistanke om at foreldrene

⁴ Jfr. referanser i NOU 2017:12 Svikt og svik, kapittel 4

ikke ivaretar sitt omsorgsansvar på en forsvarlig måte, mishandler barnet, eller mener at barnet på annet vis er utsatt for omsorgssvikt.

Også i 2013 utarbeidet myndighetene et strategidokument på dette feltet, der målet for strategiarbeidet ble uttrykt:

«Myndighetenes mål er at alle ansatte blir bevisst sitt ansvar og har et godt nok kunnskapsgrunnlag for å forstå barns atferd når de har vært utsatt for ulike typer vold og krenkelser. Dette muliggjør kvalifiserte observasjoner og oppfølging» (Barne- & familiedepartementet, 2013:10).

Muligheten, plikten, ansvaret og tilliten utdypes nå i ny *Forskrift om rammeplan for barnehagens oppgaver og innhold*, som trer i kraft 1.august 2017:

«Gjennom den daglige og nære kontakten med barna er barnehagen i en sentral posisjon til å kunne observere og motta informasjon om barnas omsorgs- og livssituasjon. Personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages. Personalet skal kjenne til opplysningsplikten til barnevernet, jf. barnehageloven § 22» (Kunnskapsdepartementet, 2017: Kap. 1, Livsmestring og helse).

Barnehagen er ifølge rammeplanen, en «unik arena for å oppdage små barn som lever med en vanskelig hjemmesituasjon.». Når det likevel skjer at barn lider i hjemmet, slik det er dokumentert i utredningen, (Olsen, 2017:kapittel 6), med svikt både i barnehager og i samarbeid med barneverntjenesten, er ikke pålegg i lover og forskrifter tilstrekkelig.

Sviktende kunnskap

Kompetansen hos personalet, som kunne gi kvalifiserte observasjoner, er tydeligvis ikke til stede i tilstrekkelig grad:

«Undersøkelser gjort av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i 2007 og i 2015 viste at mange blivende barnehagelærere, grunnskolelærere og barnevernspedagoger opplevde at de ikke hadde fått nok kunnskap og kompetanse om fysiske og seksuelle overgrep. Mange følte at de i møtet med arbeidslivet ikke var godt nok rustet til å bistå barn i risiko» (op.cit.: s.65).

I ettertankens rom, må en spørre: hva skyldes unnfalldenheten både i barnehager og utdanninger? Er det også mangel på kunnskap hos kunnskapsleverandørene i utdanningene? Svikter og sviker også vi som har undervist og fortsatt underviser i barnehagelærerutdanninga, de utsatte barna? Kravene har vært der i flere år. Utdanninga må ta utfordringen fra myndighetene på større alvor enn den har gjort til nå. For det kreves kunnskap, innsikt i og kompetanse på dette kompliserte feltet. Barn som trenger hjelp, må fanges opp på et tidlig tidspunkt og gis rask, riktig og tverrfaglig hjelp. Nettopp fordi omsorgssvikt av ulik karakter, og det «å bli utsatt for vold og seksuelle overgrep er smertefulle erfaringer som øker risikoen for at barn eller ungdom utvikler psykiske og fysiske helseproblemer, både i barndommen og i voksen alder. Krenkede barn kan bli syke voksne» (Barne- & familiedepartementet, 2013:12).

Ulike rapporter viser at dette er ivare tatt i varierende og liten grad, og ikke godt nok i profesjonsutdanningene.⁵ Det er store forskjeller mellom institusjonene når det gjelder å løse kravene til innhold om omsorgssvikt og utsatte barn i studiene (Olsen, 2017, kapittel 7.4). At

⁵ Jfr. Rapporter nevnt i NOU 2017:12 Svikt og svik, kap.7

utdanningsinstitusjonene har ulik praksis, fører til utilsiktede ulikheter med hensyn til hva studentene lærer. Barnehagelærerstudenter skal ha kunnskap om barnets rettigheter i FNs barnekonvensjon, og ifølge barnehageloven og rammeplanen skal barnehagen kunne bistå barn i utsatte posisjoner. Det offentlige utvalget anbefaler helt praktiske kunnskapsmål for blant annet barnehagelærerutdanningen. Studentene må lære å samtale med barn, foreldre, hverandre og samarbeidende institusjoner. De bør også kunne skrive bekymringsmeldinger. Både utdanningsinstitusjoner og barnehageeiere må se til at både studenter og barnehagens personale skoles i hvordan de håndterer bekymringer som angår barnet. I og med at barnehagen har mange ansatte uten formell barnehagefaglig utdanning, er det nødvendig med skoling også av dem. Det er både barnehageeiers og styrers ansvar. Det gjelder å trene både evnen til å observere, hva en skal være oppmerksom på, og tolkning av det som observeres, samt arbeid med egne vage følelser i møte med mulig omsorgssvikt.

Bekymringer

Noen ganger kan vi bekymre oss for barns atferd, uten at det trenger å være alvorlig. Det kan imidlertid oppklares gjennom tillitsfulle samtaler med foresatte. Det skal imidlertid ikke skygge for tegn på at et barn blir utsatt for omsorgssvikt, vold eller seksuelle overgrep. Ansatte må også lære hvordan slike barn skal følges opp. De må kjenne regelverk, og kunne samarbeide med andre tjenester (Olsen, 2017:65).

Veilederen fra KD/BFD gir råd mht. spørsmål som en bekymret ansatt kan stille seg selv og sine kolleger: Hva er det som gir grunn til bekymring? I hvilke situasjoner oppstår bekymringen? Hvordan opptrer barnet eller foreldrene i disse situasjonene? Har det skjedd noe spesielt med barnet eller foreldrene, eller i samspeilet mellom dem?

Den enkelte og personalet må vurdere om det er grunn til å melde fra til barneverntjenesten, likeså om de skal ta det opp med foreldrene, og hvorvidt de skal drøfte saken anonymt med barneverntjenesten, (Barne- og likestillingsdepartementet & Kunnskapsdepartementet, 2009:25).

Hovedregelen er at man skal ta bekymringen opp tidlig med foreldrene. Men som veilederen også uttrykker: «Dersom bekymringen for barnet er så alvorlig at opplysningsplikten er oppfylt, skal barnehagen melde fra til barneverntjenesten umiddelbart».

Etter at Barnevoldsutvalget presenterte sin utredning er en av utfordringene å arbeide med holdningene på dette feltet, samt styrke motet til å se at omsorgssvikt faktisk finner sted, og ta det alvorlig.

Myndighetenes oppmerksomhet og engasjement

Med NOU 2017:12 er det første gang det er utarbeidet en offentlig utredning om vold og omsorgssvikt overfor barn med et så bredt stofftilfang. Det har imidlertid vært en rekke politiske initiativ på feltet. Tidligere barne- og familieminister Inga Marte Thorkildsen, utviste et stort engasjement både som minister, og som skribent med boka *Du ser det ikke før du tror det: et kampskrift for barns rettigheter* (Thorkildsen, 2015). Hun snudde tittelen på et velkjent uttrykk, nettopp for å peke på hva det dreier seg om hos profesjonsutøvere og andre med ansvar, nemlig å tro det utrolige, slik at du ser det.

I et strategidokument fra Stoltenberg-regjeringen i 2013 *Barndommen kommer ikke i reprise. Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017)*⁶ viser myndighetene til tiltak for utsatte barn. Der heter det:

«Voksne har et ansvar for å avdekke og forhindre at barn og ungdom blir utsatt for vold, overgrep og mobbing. For å oppnå dette, skal barneperspektivet styrkes. Kunnskap og kompetanse skal utvikles i tråd med barn og unges behov. Utsatte barn skal føle seg ivaretatt, sett og hørt. Deres innspill skal ha betydning for politikkutvikling og utforming av tiltak. Barn, ungdom og deres familier skal få riktig hjelp til rett tid. Tjenesteapparatet skal være tilgjengelig, og tjenestene skal samarbeide på tvers av faggrensene til det beste for barnet. De aller fleste kan få hjelp hjemme, på skolen og i barnehagen, men noen barn må plasseres utenfor hjemmet fordi barnet trenger beskyttelse og god omsorg» (Barne- & familiedepartementet, 2013).

Barnehagen er formelt sett en av samfunnets tjenesteytende institusjoner for barn under opplæringspliktig alder. Barnehagens regelmessige og langvarige relasjon med barn kan gi mange utfordringer og en rekke dilemmaer for de barnehageansatte. Det kan handle om utrygghet hos fagpersonene selv, knyttet til hva eventuell avdekking kan føre til, og hvordan den skal følges opp (Olsen & Nordanger, 2017). Motet til å drøfte det en ser, og tror, må også styrkes. For utredningen *Svikt og svik* utfordrer motet til å være ansatt i barnehagen som faglærte og ufaglærte medarbeidere, barnehagelærere og styrere, i vanskelige situasjoner. Barnehageledere forteller at de frykter negative følger for samarbeidet og i verste fall forverring av barnets situasjon når bekymringene tas opp. Noen tar barna ut av barnehagen eller flytter i frykt for å «miste» barna sine. Barnehagen tolker også fravær fra barnehagen i foreldrenes favør.

Også foreldre trenger kunnskap om hvilken ødeleggende betydning vold og omsorgssvikt har for barnet (Olsen, 2017: 53 og 57). Den må barnehagelærere kunne formidle. I møte med foreldre fra andre kulturer kan unnsikkerhet fra personalets side også være et uttrykk for misforstått respekt, eller usikkerhet overfor kulturelle ulikheter (Thoresen, 2017; Winje, Breilid, Valen-Sendstad, & Lybeck, 2017). Derfor må barnehagens ansatte, som også utredningen vektlegger, skoles og oppøve både sin følsomhet på dette feltet, og sitt mot til å være omsorgspersoner, barnehagelærere og styrere i vanskelige situasjoner (Sagberg, 2017). Det er i tillegg et institusjonelt ansvar å utarbeide gode rutiner i barnehagen, og etablere gode samarbeidsrelasjoner med fagpersoner som kan støtte barnehagen på dette krevende feltet. Ikke minst sørge for et godt samarbeid med barnevernstjenesten i kommunen. Der har også kommunen et ansvar for at så skjer. For barns oppvekstmiljø er et felles ansvar på flere plan.

Barns oppvekst voksnes ansvar

Barnehagen har ytterligere en oppgave i forhold til barn som opplever eller har opplevd omsorgssvikt. Den er og skal være en viktig samarbeidspartner for barnevernet når det gjelder å gi disse barna omsorg og et stabilt oppvekstmiljø. Det krevende oppdraget som barnehagen er pålagt i forhold til temaet i denne kronikken, forutsetter kunnskap på mange plan. Barnehagens ansatte må kjenne sine plikter og oppgaver, og settes i stand til å utføre dem i tråd med både regelverk, god pedagogikk og omsorg i samarbeid med andre instanser. Dessuten må de vite hva som er barneverntjenestens og andre hjelpetjenesters oppgaver. Derfor er samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste viktig både på generelt grunnlag, men også med tanke på spesielle utfordringer.

⁶ [tps://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barndommen-ikke-i-reprise/id744482/](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barndommen-ikke-i-reprise/id744482/)

Mange kommuner har etablert gode samarbeidsordninger. Men det er også forbedringspotensiale (Olsen, 2017).

En plikt som ble forsømt – et par fortellinger

Barnevoldsutvalget har, som nevnt innledningsvis, fått innsyn i en rekke saker og omstendighetene omkring disse. Mange vil trolig huske en barnemishandlingsak i Vestfold, med døden til følge. Åtte år gamle Christoffer Kihle Gjerstad døde i 2005. Denne saken har blitt beskrevet som «et nasjonalt symbol på systemsvikt og vold mot barn».⁷ Sammen med en journalist skrev hans mormor en bok. I et intervju omkring boklanseringen uttrykker hun:

«Vi prøvde så mange, mange ganger å få ham til å fortelle hva som egentlig hadde skjedd når han hadde merker på kroppen. Vi lå på gulvet og puslet sammen og forsøkte å fritte ham ut. Men han «husket ikke», han hadde «glemt» det. Og til sist sa han: «Jeg tenker nok du skjønner det sjøl».^{8,9}

I intervjuet sier mormor også følgende:

«Det er det, når vi ser og forstår at noe skjer med et barn, så MÅ VI GRIPE INN, heller en gang for mye. Et barn endrer ikke adferd av seg selv, da må det være noe på hjemmebane som er galt. Naboer, skoler, hjelpeapparatet, alle må tore å gripe inn, å si fra. Vi må lære å bry oss om, ikke bare bry oss, sier Ragnhild. Hun sier det lavt, men det lyder som et rop».

Det er tolv år siden Christoffer døde.

En annen tragisk og alvorlig sak, denne gang fra Bergensområdet, ble kjent omkring påske i 2017. Der var en barnehage involvert. Den ivaretok ikke sine lovpålagte plikter, slik Bergens Tidende beskriver det:

«Tre søsken i en privat barnehage i Bergen fortalte at de ble utsatt for vold hjemme. Først etter tre år og ni skriftlige notater, meldte barnehagen fra. Ifølge Bergensavisen (BA) hadde fem ansatte og to pedagogiske ledere vært involvert i saken, uten at noe skjedde. Det er en grov tjenesteforsømmelse, som må få konsekvenser.

Uansett hva som har gått for seg i hjemmet, ble barna sviktet fundamentalt av barnehagen. Alle barnehageansatte har en lovpålagt plikt til å gi beskjed til barnevernet ved mistanke om vold og omsorgssvikt. At barnehagene unnlater å melde fra, kan få enorme konsekvenser for et barns oppvekst og velbefinnende.

Den første bekymringsmeldingen ble levert til styrer i 2013. Først i 2016 tok en stedfortreder affære. Nå er begge foreldrene siktet for barnemishandling, ifølge BA.

Som barnas advokat poengterer, kunne volden blitt avverget langt tidligere hvis barnehagen hadde overholdt meldeplikten. For et barn som blir utsatt for vold i hjemmet, er tre år en vesentlig forskjell.

«Feighet, lite relasjonelt mot og en veldig hyggelig familie», er styrerens unnskyldning for at hun ikke sa fra til barnevernet».¹⁰

⁷ <https://no.wikipedia.org/wiki/Christoffer-saken> lest 19.06.2017

⁸ Utsagnet ble bokas megetsigende tittel.

⁹ <https://www.sb.no/nyheter/nyheter/folk-ma-ikke-gjore-den-samme-feilen-som-vi-gjorde/s/2-2.428-1.5689606> lest 19.06.2017

¹⁰ <http://www.bt.no/btmeninger/leder/Grov-svikt-333231b.html> lest 19.06.2017

Nødvendige refleksjoner

I Bergen ga styreeren selv grunner for at de ikke hadde meldt dette: «feighet, lite relasjonelt mot og en veldig hyggelig familie». Omsorgssvikt eller tegn på det, er som påpekt, et alvorlig og krevende anliggende i barnehagen. Alvorlig for barnet og krevende for de ansatte, og nå omtalt i et samfunnsperspektiv som svik mot barn, som er utsatt for vold og omsorgssvikt. At det er krevende, er nettopp en begrunnelse for å arbeide med det som en faglig og etisk utfordring. Loven er klar. Handling krever kunnskap og mot. Som styreeren innrømmet; vilje til å se, også bak en hyggelig fasade.

Det er viktig at barnehagens ansatte, først og fremst daglig leder, men også enhver som har med barna å gjøre, er våken for barnas livssituasjon, tegn på omsorgssvikt og lytter til barna. Omsorgssvikt er mer enn vold og seksuelt misbruk av barn. Det er ulike grunner til at barnas foresatte ikke kan vise omsorg for seg selv eller sine barn. Det kan blant annet være mangel på god omsorg i egen oppvekst, psykisk sykdom, mangel på stabilitet, bruk av rus, eller annen form for avhengighet som medfører omsorgssvikt. Barnehagelærere må derfor være oppmerksom på, og søke kunnskap om, bredden og det sammensatte i temaet.

Omsorgssvikt er et svært følsomt tema, der barnehageeier og barnehagens styrer må skolere de ansatte så de både kjenner sine plikter, og kan utøve sin *spesifikke* forebyggingsoppgave når situasjonen krever det. Det krever i tillegg et tillitsfullt foreldresamarbeid for barnets skyld, uten at det skal tildekke vonde realiteter (Thoresen, 2017).

Til slutt må det minnes om at myndighetene på sin side har ansvar, gjennom kommunene både som barnehageeier og tilsynsmyndighet. Det er også viktig at studenter på barnehagelærerutdanninga får kunnskap om dette tema. Spesielt opplæring i hvilke tegn og symptomer man kan se hos barn som er utsatt for omsorgssvikt, og hvordan man skal håndtere det.

Barnevoldsutvalget uttrykker det slik:

«Vi kan nok en gang velge å lukke øynene, men det er på tide at tverrpolitisk enighet om at norske barn skal være verdens tryggeste, omsettes i handling. Utvalget viser hvordan tjenesteapparatet bør utvikles på områder som kunnskap, kompetanse, samarbeid og samordning. Vi ser blant annet klare utviklingsmuligheter for det forebyggende arbeidet. Barnevoldsutvalgets konklusjoner viser vei, men uten politisk handlekraft fortsetter systemet å svikte og utsatte barn vil fortsatt lide og bære omkostningene for vårt nasjonale svik mot dem» (Olsen, 2017:12).

Det er vårt ansvar som voksne å ivareta barns oppvekst(miljø), enten vi er foreldre, fagpersoner i ulike sammenhenger eller politikere.

Litteratur

Barne-, & familiedepartementet. (2013). *Barndommen kommer ikke i reprise Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017)*. Barne- og familiedepartementet.

Barne- og likestillingsdepartementet, & Kunnskapsdepartementet. (2009). *Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten*. Veileder. Hentet fra https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/veiledere/veileder_til_barnets-beste_2009.pdf

Kunnskapsdepartementet. (2017). *Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Kunnskapsdepartementet. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2017-04-24-487>

Olsen, A.-K. (2017). NOU 2017: 12 *Svikt og svik — Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt*. Oslo.

Olsen, A.-K., & Nordanger, D. Ø. (2017). *Vårt nasjonale svik mot barna*. Aftenposten, 22.juni, Del 2, s. 24-25.

Sagberg, S. (2017). *Mot til å være barnehagelærer: verdier som omdreiningspunkt*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thoresen, I. T. (2017). *Foreldresamarbeid i barnehagen: til barnets beste*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Thorkildsen, I. M. (2015). *Du ser det ikke før du tror det : et kampskrift for barns rettigheter*. Bergen: Vigmostad Bjørke.

Winje, G., Breilid, H., Valen-Sendstad, Å., & Lybeck, L. (2017). *Grunnleggende felles verdier? Menneskerettigheter og religionspluralisme i skolen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.